

**DISLEKSIYA NUTQ NUQSONIGA EGA BO'LGAN
BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIGA O'QISHNI TUSHUNISH
BO'YICHA KO'RSATMALAR**

Jizzax davlat pedagogika instituti
Maxsus pedagogika kafedrası o'qituvchisi
Djurayeva Sohiba Barat qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada yozma nutq kamchiliklari, disleksiya nutq nuqsoniga ega bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilariga o'qishni tushunish bo'yicha ko'rsatmalar, logopedik ish tizimi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Disleksiya, nutq nuqsoni, boshlang'ich sinf o'quvchilari, o'qish, tushunish, yozma nutq.

Og'zaki nutq atrofdagilar bilan bevosita aloqa qilishda ishlatilsa, yozma nutq boshqa vaziyatda boshqa bir joyda, davrda yashagan kishilar bilan muloqatda bo'lish, ularning fikrini anglash vositasidir. Yozma nutq fikrlarimizda ixtiyoriy ifodalab berishning eng qulay vositasidir. Yozma nutq o'qish hamda yozish jarayonlari tashkil etadi. Yozma nutqni tushinish uchun maxsus tartibdagi ta'lim olmoq, ya'ni savodli bo'lmoq zarur. Yozma nutq og'zaki nutq asosida shakillanadi. Yozma nutq mexanizmlari murakkab bo'lganligi tufayli uni shakillantirib borishda turli hil qiyinchiliklar kuzatilishi mumkin. Logopediyada yozma nutqdagi nuqsonlar disgrafiya (grekcha dis-buzilish, grafo-yozaman), agrofiya (a-inkor qilish, yo'q grafo-yozaman), Disleksiya (dis - «buzilish» ma'nosini bildiruvchi old qo'shimcha, lexis - "so'z", "nutq") - bosh miya yarim sharlari qobig'idagi ba'zi nerv markazlarining zararlanishi yoki yetarli rivojlanmaganligi natijasida o'qishning buzilishi bo'lib, paydo bo'lishiga ko'ra ikki turga bo'linadi: literal-harflarni o'rganishdagi qiyinchilik, verbal-so'zlarni o'qishdagi qiyinchilik sifatida namoyon bo'ladi. Disleksik va disleksik tadqiqotchi Ronald Devisning fikricha, disleksiklarning oddiy odamlardan farqi shundaki, oddiy odamlar so'zda, disleksiklar esa tasvirlarda o'ylaydi. Shuning uchun disleksik bola biror narsa yoki hodisaning og'zaki tavsifiga duch kelganda, u qiyinchiliklarni boshdan kechiradi. Disleksik bola o'qishda xato qiladi, chunki u so'zlarni taxmin qiladi, yomon tushunadi yoki o'qiganlarini qayta aytib berolmaydi, diktant ostida qayta yozish yoki yozishda ko'p xatolarga yo'l qo'yish, o'qib bo'lmaydigan qo'l yozuvi, kuchli asabiylashish va hissiy fonning kuchayishi, tana sxemasi buzilgan (o'ng va chapni chalkashtirib yuboradi), qalamni g'ayrioddiy tarzda ushlab turish kabi belgilar kuzatiladi. Bunday bolaning ma'nosini bilmagan, ya'ni xotirasida tasviri bo'lmagan so'zlarni idrok etish qiyin. o'qish qobiliyatining buzilishi bo'g'inlardan (bo'g'in) so'zlarni tuzish, butun so'zlar bilan o'qish, ravon o'qish muammolari bilan bog'liq. Bolalar sekin, harf yoki bo'g'in bo'yicha o'qiydilar, so'zlarni taxmin qilishga harakat qiladilar va ularni o'qimaydilar, harflar va bo'g'inlarni joylarda

o'zgartiradilar. Disleksiya turli xil sabablarga ko'ra kelib chiqishi mumkin: aqliy rivojlanishining zaifligi, pedagogik e'tiborsizlik, bolaning eshitish va ko'rish qobiliyatining yomonligi harflarni ko'rishga, matn bilan ishlashga imkon bermaydi.

Disleksiya nutq nuqsoning quyidagi turlari mavjud:

-Fonetik disleksiya . Ko'pincha boshlang'ich sinf o'quvchilarida uchraydi va o'xshash tovushlarni aralashtirishi bilan bog'liq (b-p, d-t, z-s, sh-ch). Disleksiyaning bu turida o'qish paytida harflar va bo'g'inlarni o'tkazib yuborishi kuzatiladi.).

-Mexanik o'qish (semantik disleksiya) . Bola o'qish texnikasini o'zlashtiradi, lekin o'qigan narsasining ma'nosini to'liq tushuna olmaydi. Semantik disleksiyaning sabablaridan biri - bola uchun jumladagi so'zlarning bir-biriga bog'lanmaganligi, bola semantik mazmunning umumiy tasavvurini ololmaydi.

-Agrammatik uquvsizlik , agrammatic kabi dysgraphia "go'zal mushuk", "baland bo'yli qavak", va hokazo: so'zlarning oxiri rozi emas ism va sifat, ot va fe'llar,, jumladan, shartnoma muammolar bilan bog'liq

-Optik disleksiya . Barcha harflar taxminan bir xil elementlardan iborat: chiziqlar, tayoqchalar, doiralar. Optik disleksiya bolalarning imlo jihatidan o'xshash harflarni, bir yoki ikkita elementda farq qiladigan harflarni chalkashtirib yuborishi bilan ifodalanadi.

-Mnestik disleksiya . Bu bolaning harfning belgilanishi va o'qish paytida "beradigan" tovush o'rtasidagi bog'liqlikni eslay olmasligi bilan bog'liq.

Bolalar va kattalardagi disleksiyaning tuzatishda logoped ishtirok etadi. Nutq nuqsonining turiga qarab, davolashning turli usullari qo'llaniladi. Psixolog T.G.Yegorov o'qish malakasini shakllantirishda 4-bosqichni taklif qilgan.

1. Tovush va harf ifodasini o'zlashtirish.
2. Bo'g'inlab o'qish.
3. O'qishda sintetik usullarini qo'llash bosqichi.
4. Sintetik o'qish bosqichi.

Disleksiyaning tuzatish uchun mashqlar

1. Artikulyatsiya uchun gimnastika. Bunda artikulyatsion organlarni rivojlantiruvchi, tonusni pasaytirish va uning faolligini oshirish maqsadida dastlab statik undan keyin dinamik mashqlar bajartiriladi. Doimiy va uzoq nafas chiqarishga o'rgatish uchun nafas mashqlari ham bajartiriladi. Artikulyatsion gimnastikani logopedik massajdan so'ng olib borilsa maqsadga muvofiq bo'lar edi. Artikulyatsion gimnastika yorug', yaxshi shamollatilgan xonada olib borilishi kerak.

2. Ovoz ustida ishlash. Bolaga birinchi navbatda unli tovushlarni, keyin undoshlarni turli tartibda talaffuz qilishi taklif qilinadi. Unli va undosh tovushlarni talaffuz qilish taqlid usulida amalga oshiriladi, logoped oyna oldida dastlab o'zi taqlid usulida tovushlarni talaffuz qiladi va boladan takrorlashini so'raydi.

3. "Uzuklar" , "Kauchuk to'p", "Tugma" mashqlari mayda qo'l motorikasini rivojlantirish maqsadida amalga oshiriladi. "Oynali rasm" mashqini bajarish. Bolaga peyzaj varag'i va ikkita qalam (flomaster) berib, unga bir xil harflarni bir vaqtning o'zida ikki qo'li bilan oynali tasvirga yozishni yoki shakllar chizishi buyuriladi. Samarali bo'lish uchun mashqlar har kuni kamida 15 daqiqa

bajarilishi kerak. "Yo'qolgan harflar" mashqlari. Ota -onalar bir yoki ikkita harfni ataylab qoldirgan bolaga so'z yozadilar. Bola yozilganlarni o'qishga harakat qilishi va yo'qolgan harflarni kiritishi kerak. Masalan: qayiq, dastgoh. "Ikkinchi yarim" mashqlari. Bu boshqa yozma mashq bo'lib, unda ota -onalar bolaga so'zning birinchi yarmini yozadilar va u oxirini to'g'ri o'ylab yozishi kerak. Matnni o'qish. Bolaga matndan parcha beriladi, u bir daqiqa o'qiydi. Ota -onalar bolaning o'qishni tugatgan joyini belgilaydilar. Biroz vaqt o'tgach, bola yana o'sha parchani o'qiy boshlaydi, Ota -onalar bolaning ko'p yoki kamroq o'qiganligini kuzatib borishlari, undan o'qiganlaridan nimani tushunganlarini so'rashlari kerak. Diaktantlar. Matnlarni yozish mashqlari bilan navbatma -navbat o'qish tavsiya etiladi.

Rivojlanish mashqlari fonemik idrok va harflar tahlili.

1. Boshqa tovushlar orasida unli tovushni ajratish: (y) ay, eua, ayo, uo va boshqalar.
2. Birinchi unli tovushni unli birikmalarda nomlash: uia, aio, eoy, oyu ...
3. Gap terapevtidan keyin unli tovushlarning kombinatsiyasini takrorlash: uiu, uuua, aiuo ...
4. So'zlardan unli tovushlarni chiqarib olish (so'z boshi)
5. Nutq oqimida quloq orqali undosh tovushni ajratish (so'z boshi, so'z oxiri, istalgan pozitsiyada).
6. So'zda tovushning o'rnini aniqlash.
7. Logoped bilan birgalikda bo'g'in qatorlarini takrorlash.
8. Ovozli birikma
Pa-po-pu
La-lo-lu
Sa-so-su,
9. Rasmlarni tanlash yoki faqat kerakli tovush bo'lgan so'zlarni yozish.
10. Rasmlarni nomlash, tovushni ajratib ko'rsatish, harf bilan belgilash.
11. Berilgan tovushli so'zlarni o'ylab topish (yoki bu so'zlarni syujet rasmidan topish).
12. Rasmlarni (yoki so'zlarni yoki so'zlarni yozib) 3 ustunga joylashtiring.
13. So'zlar bilan o'ylab ko'rish, yoki har xil rasm va so'zlardan tanlash yoki syujet rasmidagi so'zlarni toping.
14. O'yin "Bog'da", "O'rmonda" va boshqalar.
15. Bolalar bog'ga borishdi, u erda ko'plab sabzavotlar o'sadi. Mana, qizil pomidor. (Siz turli xil sxemalardan so'zga mos keladiganini topishingiz kerak, pomidor, mana no'xat.

Shunday qilib, yozma nutqdagi kamchiliklar murakkab nutq nuqsonlaridan biri bo'lib, Ushbu kamchiliklarni olidini olish ishlari maktabgacha yoshdagi bolalar bilan olib borilishi darkor. Bundan bolaning og'zaki nutqini o'stirish fazoviy idrokini, hotirasi, diqqati, analiz va sintez qilish faoliyati, nutqini tahlil qilish, lug'at ustida ishlash, grammatik komponentini rivojlantirish, og'zaki nutqdagi kamchiliklarni bartaraf etish, nozik qo'l harakatlarini rivojlantirish ayniqsa muhimdir.

Adabiyotlar:

1. Заваденко Н.Н., Румянцева М.В. Дислексия: механизмы развития и принципы лечения // Русский журнал детской неврологии. – Т. III. Вып. 1, 2008. – С. 3-9.
2. Астапов В.М., Малкова Е.Е. Эмоциональные нарушения в детском и подростковом возрасте. Тревожные расстройства: Учебное пособие для вузов, 2-е изд. испр. и доп. – 2020. 273 с.
3. Jo'rayeva, S. (2021). INTELLEKTIDA NUQSONI BO'LGAN KICHIK MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR BILAN OLIV BORILADIGAN KORREKSION ISHLAR SAMARADORLIGI. *Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari jurnali*, 1 (3). <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/3830>
4. Malikaxon Qodirova, **MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING BILISH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH**, Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): *Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari*
5. Malikaxon Qodirova, **МАШҒУЛОТЛАР ВА УЛАРНИНГ БОЛА ИДРОКИНИ ШАКЛЛАНИШИДАГИ АҲАМИЯТИ**, Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2021): *Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari*
6. Malikaxon Qodirova, **О'СМИРЛАР ПСИХОЛОГИЯСИ ВА О'СМИР ХУЛҚ-АТВОРИНИНГ О'ЗИГА НОСЛИГИ**, Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): *Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari*
7. Malikaxon Qodirova, **AGRESSIYANING NAZARIY ASOSLARI**, Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): *Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari*
8. Malikaxon Qodirova, **ВОСПРИЯТИЕ " Я " У ДЕТЕЙ**, Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2020): *Journal of Pedagogy and psychology in modern education*
9. Malikaxon Qodirova, **ЧЕЛОВЕК И СТРЕСС**, Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2020): *Journal of Pedagogy and psychology in modern education*
10. Jumanova, N. (2021). ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОБУЖДЕНИЯ БОЛЬШОЙ ГРУППЫ ДЕТЕЙ ЛЮБОВЬ К ЛИТЕРАТУРЕ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1366>
11. Jumanova, N. (2021). ПРОФИЛАКТИКА ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ДЕФЕКТОВ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1365>
12. Nasiba Jumanova, **ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ АКТИВАЦИИ, УСКОРЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ**, Журнал Педагогики и психологии в

современном образовании: Том 1 № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari

13.Obidova, D., & Nasiba, J. ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF HEALTH CARE INSTITUTIONS: PROSPECTS FOR THE APPLICATION OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE.

14.Sherboevna, N. J. (2020). THE USE OF INTEGRATED TECHNOLOGIES IN THE CULTIVATION OF CHILDREN'S SPEECH IN PRESCHOOL EDUCATION. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 8(2).

15.Dilfuza Qarshiboyeva, КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У ПОДРОСТКОВ , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari

16.Dilfuza Qarshiboyeva, IMPORTANCE OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: Том 1 № 4 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari

17.Toshpo'latova, N. (2021). CHET TILI FANLARINI O'QITISHDA O'QUVCHINING INDIVIDUAL PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI HISOBGA OLISH USULLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, (2). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/3073>

18.Nodira Toshpo'latova, ПРИ ОБУЧЕНИИ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ - УЧИТЫВАТЬ ПСИХИКУ УЧАЩИХСЯ , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari

19.Nodira Toshpo'latova, ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ РАЎБАРИНИНГ МУЛОҚОТИ ТАЪЛИМ САМАРАДОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ОМИЛИ СИФАТИДА , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari

20.Ахмедова Насиба Ачиловна, СОҒЛОМ МУҲИТ –СОҒЛОМ ОИЛА ТАЯНЧИ.<https://history.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2966/1982>